

Trekvlinders in 1981 (tweeënveertigste jaarverslag) (Lepidoptera)

door

B. J. LEMPKE

Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Amsterdam

ABSTRACT. — Migrant Lepidoptera in 1981 (forty-second report) (Lepidoptera). Report of the migrants observed in the Netherlands in 1981. An abridged version in English is added at the end of the paper.

De temperatuur was in januari vrijwel normaal. Slechts een enkele keer daalde de thermometer 's nachts tot -5° . Wel viel er veel neerslag, niet zelden in de vorm van een dik pak sneeuw. De eerste decade van februari was heel zacht met gevolg dat de allervroegste Geometriden, zoals *Agriopsis leucophaearia* (Denis & Schiffermüller) en *Apocheima pilosaria* (Denis & Schiffermüller), plaatselijk al volop aanwezig waren. Daarna echter daalde de temperatuur sterk en kwam de thermometer nauwelijks boven het vriespunt, terwijl het 's nachts $5-10^{\circ}$ vroom. Tegen het eind van de maand werd het echter wat zonniger en op 26.II stonden dan ook plotseling de kopjes van de oranje crocussen volop boven de grond. Maart was een bijzonder natte maand. Op 9 en 10.III viel er meer regen dan anders in de hele maand. Maar de crocussen groeiden door en aan het eind van de eerste decade stonden alle kleuren massaal boven de grond. Doch de bloemen bleven gesloten tot in de derde decade wat zon alles in volle bloei deed staan.

Na een somber begin van april was het van 7-16.IV fraai zonnig lenteweer, maar daarna draaide de wind naar het noorden en de derde decade werd dan ook onaangenaam koud. Het begin van mei was niet veel beter, maar vanaf 6.V werd het weer aangener (7.V tot 20° , 11.V 24°). Later in de maand echter kwam de maximum temperatuur niet hoger dan 14 à 15° , doch het slot maakte veel goed (31.V plaatselijk 25°). Ook juni startte heel goed, maar na de 15de veranderde dat grondig, daar de temperatuur meest 8 à 9° beneden normaal bleef. Juli begon met een korte periode van fraai weer van 6-10.VII, waarin plaatselijk zelfs 31° gemeten werd. Het grootste deel van de maand was echter zeer middelmatig met veel dagen waarin de thermometer onder 20° bleef. Augustus had enkele korte perioden van mooi zomerweer (3-7 en 12-15.VIII). Overigens was de maand wel opvallend droog, afgezien van enkele plaatselijke zware regenbuien. De eerste decade van september bracht fraai herfstweer, op de 10de werd het hier en daar zelfs 26° . Daarna werd het weer wisselvallig, dagen met regen afgewisseld door korte zonnige perioden. Oktober werd de natste sinds 1932, terwijl de temperatuur na de 10de vaak nauwelijks boven 10° kwam. November was als zo vaak nogal wisselvallig, vrij zonnig in de eerste decade en omstreeks de 20ste (toen in het zuiden zelfs 15°), maar overigens met nogal wat regendagen. December was zeer koud. De 12de vroom het 's nachts $5-10^{\circ}$, de 16de en 17de stond de thermometer te Leeuwarden om 8 uur op -19 , te De Bilt op -13 , maar de 28ste begon het iets te dooien.

Kort samengevat kunnen we het hele seizoen eigenlijk afdoen met de term: middelmatig, met enkele korte gunstige uitschieters. Uit het hieronder volgende verslag, waaraan 121 medewerkers hun bijdrage leverden, blijkt wat zulk een seizoen aan gegevens over migranten heeft opgeleverd.

1. *Pieris rapae* (Linnaeus). Op 11.VII lagen tientallen dode exemplaren op het Noordzeestrand bij het Badhotel op Vlieland, terwijl de vlinder daar twee dagen later opvallend algemeen bleek voor te komen in een duinvallei achter de zeeduinen (D. Stienstra). Vooral het aanspoelen van de dode exemplaren is een duidelijke aanwijzing, dat er migratie geweest is.

2. *Colias hyale* (Linnaeus). Op 9.VII werd een exemplaar bij Pannerden waargenomen, terwijl er in augustus slechts drie gezien werden: 3.VIII te Zoetermeer, 14.VIII in de Hamert en 30.VIII op de Bergse heide (de beide laatste vindplaatsen in Limburg). Met slechts vier meldingen is dit het vijfde magere jaar in successie.

3. *Colias croceus* (Fourcroy). Slechts twee waargenomen exemplaren, beide in augustus: 15.VIII één op de Oosterscheldedijk tussen Colijnsplaat en Wissenkerke en 27.VIII een ♀ te Bussum. Het achtste achtereenvolgende jaar van opvallende schaarste.

4. *Vanessa atalanta* (Linnaeus). Op 27 maart, dus in de periode van duidelijke weersverbetering, werd een exemplaar op wilgekatjes aangetroffen langs de Rotte bij Oud Verlaat, op 9.IV een tweede bij Wissenkerke. In mei werd de vlinder wat meer gezien, op 10.V en wat regelmatiger vanaf 19.V, maar steeds slechts één of twee per dag. Vanaf 30.V begint dan een vrijwel ononderbroken reeks waarnemingen, die tot ver in oktober zou voortduren. Maar pas op 3.VII werd een dagtotaal van meer dan 10 exemplaren bereikt (16 in totaal). Tot ver in juli werden nog afgevlagen immigranten gezien, maar in de derde decade van de maand verschenen ook de verse exemplaren van de hier geboren generatie. Daardoor begonnen ook de dagtotalen wat op te lopen, hoewel ze pas in augustus duidelijk beter werden. Toch kwamen ze slechts twee keer boven de 50 uit (53 op 13.VIII, 70 op 30.VIII). September werd duidelijk de beste maand, vooral de eerste decade daarvan (top op 10.IX met een totaal van 302). Een sterke concentratie bevond zich in die periode op de Korendijkse Slikken (Haringvliet bij Goudswaard), waar op 5.VIII veel meer dan 100 exemplaren geteld werden. Zelfs nog op 22.IX werden te 's-Graveland op Bladramenas 74 *Atalanta's* geteld. De absolute top viel op 28.IX door de waarneming van een sterke migratie (zie hierna) van ruim 700 exemplaren. 5.X leverde nog een dagtotaal van 105 op, maar daarna werd de vlinder snel schaarser. De laatste waarneming was op 14.XI met nog één te Chaam.

Totaal aantal waarnemingen: 6900, met uitzondering van 1976 (14.000) het hoogste aantal sinds 1968.

Waarnemingen van migraties. Kleine migraties werden enige malen gesignaleerd. Op 10.IX vlogen bij Bath vijf *Atalanta's* in zuidelijke richting voort (P. Meininger), op 11.IX trokken ongeveer 20 exemplaren in drie kwartier langs de Waddenzeedijk bij Lauwersoog (K. Vlaanderen), op 10 en 17.IX werden bij Blokzijl van 13-16 uur om de 5 à 10 minuten 1 tot 3 exemplaren gezien, die in zuidwestelijke richting voorttrokken (A. de Jonge) (en, hoewel net niet in Nederland, op 14.IX te Postel (prov. Antwerpen, tussen Turnhout en Bergeijk) van 12-14 uur ongeveer 40 exemplaren in westelijke richting ca. 2 m boven de grond, J. Schaerlaeke). De sterkste migratie werd 28.IX te Waalre gezien. Van 11-15 uur vlogen in totaal een 500 *Atalanta's*, steeds solitair en 1 à 2 meter boven de grond, pal zuidwaarts bij zonnig weer met een temperatuur van 19° en een zwakke zuidwestelijke wind (P. van Wely).

5. *Cynthia cardui* (Linnaeus). De eerste Distelvlinder werd 5.V te Ubach over Worms gezien, de tweede 26.V bij De Veenhoop (Fr.) en de derde 27.V te Sint Annaland (Zl.). In juni werd *cardui* precies in de helft van het aantal dagen gemeld, steeds in één of twee per dag. Even mager was de immigratie in juli, al rees het dagtotaal tegen het eind van de maand dan tot 3 à 4. In augustus en september werd de vlinder praktisch alle dagen gemeld en waren er enkele dagen met een totaal van omstreeks 30 exemplaren (12-14.VIII, 18.VIII). Op laatstgenoemde dag werden op het Leverkruid op de Ramspier (Ov.) niet minder dan 28 geteld. Ook 5 en 6.IX waren goede dagen met 22 en 26 in totaal. De slotdatum was 5.X met samen 4 *cardui's* te Kortgene, Zeelst en Vessem.

Totaal aantal waarnemingen: 498, natuurlijk niet te vergelijken met het topjaar 1980, maar voor deze soort toch wel een redelijk aantal.

6. *Acherontia atropos* (Linnaeus). Slechts drie exemplaren werden gemeld, het normale aantal van de laatste jaren, en alle in september. Op 19.IX werd er één in een bungalow te Zierikzee aangetroffen en 29.IX een tweede te Ouddorp. Van het derde, afkomstig van Capelle aan den IJssel, is de juiste datum niet bekend.

7. *Agrius convolvuli* (Linnaeus). Ook van deze soort kwamen maar drie meldingen binnen, in elk geval beter dan in 1980, toen de Windepilstaart geheel ontbrak op de formulieren. Op 14.VIII werd de eerste te Burgh (Zl.) aangetroffen, zuigend op *Phlox*. Omstreeks de 15de werd een dood exemplaar aangetroffen te 't Harde en 7.IX werd de derde te Boxtel gevangen.

8. *Macroglossum stellatarum* (Linnaeus). Met slechts twee waarnemingen was de Kolibrievlinder praktisch even schaars als in 1978 en 1980. Het eerste exemplaar zag br. F. Melkert op

3.VI te Egmond-Binnen vliegend op witte Damastbloem (*Hesperia matronalis* L.), terwijl de paarse kleurvorm consequent vermeden werd. Het tweede vloog 13.VIII te Breukelen op *Buddleja*.

9. *Lithosia quadra* (Linnaeus). De laatste meldingen dateerden van 1973. Op 3.VIII werd nu een exemplaar te Stein gevangen door pater Munsters.

10. *Agrotis ipsilon* (Hufnagel). Reeds op 12.III werd een exemplaar te Kortgene aangetroffen. Deze datum stemt goed overeen met de aankomst van de eerste golf immigranten op de Britse eilanden (Bretherton & Chalmers-Hunt, 1982: 83). Daarna werd de vlinder op 4.IV te Oosthuizen gevangen en van 10-18.IV vier maal weer te Kortgene, steeds in een enkel exemplaar. Deze vangsten stemmen vrij goed overeen met de tweede golf Britse immigranten van eind maart en begin april. In mei slechts drie maal een exemplaar in een val: 8 en 20.V te Melissant en 18.V te Diever, in juni alleen op 20.VI te Echt. In juli werd de vlinder op 5.VII te Stein gevangen, tussen 8 en 16.VII op vier dagen te Oosthuizen en op 20.VII te Echt. Dit zullen wel afstammelingen van de vroege immigranten geweest zijn. Ook augustus leverde maar weinig waarnemingen op. Slechts op 8 dagen werd *ipsilon* op enkele plaatsen gezien en steeds in zeer kleine aantallen. September werd wat beter met meldingen op de helft van het aantal dagen, maar pas oktober leverde een vrijwel ononderbroken serie meldingen op. Doch ook in deze maand bleven de aantallen klein: hoogste dagtotalen 7 op 2.X en 8 op 10.X. De laatste dag van de maand werd tevens de slotdag.

De vindplaatsen lagen zoals altijd verspreid over bijna het hele land.

Totaal aantal waarnemingen: 165, iets minder dan in 1980.

11. *Peridroma saucia* (Hübner). Van de voorjaarsimmigrant werd geen enkel exemplaar gezien. Alle vangsten stammen uit nazomer en herfst. Het eerste exemplaar werd pas 28.VIII te Stein gevangen, gevolgd door een tweede op 25.IX te Kortgene. Van 1-12.X werden vier te Oosthuizen in de val aangetroffen, terwijl 1.XI de laatste te Egmond-Binnen op de stroop afkwam. Met een totaal van zeven exemplaren was 1981 in elk geval beter dan de vier voorafgaande jaren.

12. *Mythimna vitellina* (Hübner). Van deze de meeste jaren ontbrekende immigrant werd 29.IX een exemplaar in de val te Oosthuizen aangetroffen.

13. *Spodoptera exigua* (Hübner). De laatste waarneming dateerde van 1970. Na 11 jaar trof pater Munsters, ook op 29.IX, eindelijk weer eens een exemplaar aan in de val te Stein.

14. *Catocala fraxini* (Linnaeus). Bleef het in 1980 bij een waarneming van een onbereikbaar exemplaar, nu ving de heer E. Vermandel op 5.X er één te Hulst.

15. *Autographa gamma* (Linnaeus). Pas op 7 mei werd de eerste te Maasbracht gezien. Maar daarmee begon al dadelijk een vrijwel ononderbroken reeks waarnemingen die tot begin november zou voortduren. Doch de dagtotalen bleven lange tijd heel laag. Tot 27.VII waren er slechts vier dagen geweest met een totaal boven de tien (1.VI 23, 3.VI 18, 30.VI 19, 10.VII 22). Vanaf de laatste week van juli tot half augustus werden de aantallen beter met toppen op 6.VIII (74) en 13.VIII (78). Maar van 16.VIII-6.IX was de vlinder weer veel schaarser. Pas daarna trad er een duidelijke en wat langer durende verbetering in. De top viel op 29.IX met een totaal van 221, erg laat in het seizoen. Al in de loop van de eerste oktoberweek ging het bergafwaarts en vanaf 9.X kwam geen enkele dag meer boven tien waarnemingen. De slotdatum was 14.XI, toen 's middags nog een Gamma-uil te Alblasserdam werd gezien, vliegend in de zon.

Totaal aantal waarnemingen: 3800. Een dergelijk laag aantal komt maar zelden voor (alleen 1978 met 3400 was nog slechter). Bovendien is het totaal nog niet de helft van dat van de *Atalanta*, wat in meer dan 40 jaar nog nooit voorgekomen is.

16. *Autographa bractea* (Denis & Schiffermüller). Evenals in 1980 werden ook nu weer twee exemplaren van deze immigrant gevangen, dit keer te Wijlre, beide op 15.VII (K. Alders).

17. *Rhodometra sacraria* (Linnaeus). Dit is het vierde jaar in successie dat deze zeldzame immigrant in Nederland werd waargenomen. Op 9.IX werd een prachtig vers exemplaar te Hemrik (Fr.) gevangen (S. Sinnema), 9.IX het tweede te Melissant (K. Huisman). Op 13.IX werden twee vlak bij elkaar te Chaam aangetroffen (G. van Pelt). Op 16.IX tenslotte vond de

heer J. van Vuure de laatste te Oostkapelle. Deze data stemmen overeen met die van de eerste (kleine) golf van 12 waargenomen immigranten op de Britse eilanden (Bretherton & Chalmers-Hunt, 1982: 81). Een totaal van vijf is voor Nederland heel fraai.

18. *Udea ferrugalis* (Denis & Schiffermüller). Slechts twee exemplaren werden van deze Pyralide in een lichtval aangetroffen, beide op 8.VII te Ried-Fr. (C. Gielis).

19. *Nomophila noctuella* (Hübner). Na twee vrij goede seizoenen viel de soort terug op een mager totaal van drie exemplaren. Op 3.VIII en 7.IX werd telkens een exemplaar te Melissant gevangen en 22.IX trof D. Vestergaard één op de Maasvlakte aan.

20. *Plutella xylostella* (Linnaeus). De eerste werd 10.V te Melissant in de val aangetroffen. In totaal werd de vlinder op 11 dagen in mei gemeld. Aanvankelijk waren de aantallen zeer klein, maar tegen het eind van deze maand en begin juni was er een duidelijke toename met een top van 47 op 1.VI, waarvan 35 te Melissant. Te Ried zaten er op 3.VI 13 in de val en vier dagen later 10. Maar in de rest van juni was *xylostella* schaars. In juli moeten echter verschillende golven van immigranten ons land bereikt hebben, die toen vooral in het noorden van Friesland opgemerkt werden, maar waarvan in de rest van het land geen spoor te merken was. Hier volgen de aantallen, die Gielis in de val te Ried aantrof: 7.VII één, 8.VII 12, 9.VII 531. Daarna zakten de aantallen sterk in, maar op 19.VII bevatte de val er weer 133! Dan komt er weer een sterke terugval, tot op 12.VIII het totaal op 61 springt (waarvan Melissant 30 en Ried 27) en de volgende dag zelfs op 357 (Melissant 120, Ouddorp 15, Heerde 20, Ried 195). Maar dan is het met de spectaculaire aantallen gedaan. Wel werd *xylostella* in de rest van augustus, vrijwel de hele maand september en nog enkele dagen in oktober regelmatig gemeld (te Ried echter niet meer na 10.IX), maar de dagtotalen waren nu bijna steeds zeer klein. Slotdatum: 28.X met één exemplaar te Melissant.

In totaal werden 625 exemplaren gemeld uit vrijwel alle provincies, al zijn de vindplaatsen natuurlijk beperkt tot die waar een waarnemer woont, die de soort kent.

Het geheel overziende vind ik, dat 1981 toch wel een interessant seizoen voor migranten geworden is. *Issoria lathonia* (Linnaeus) en *Macdunnoughia confusa* (Stephens) ontbreken in het verslag. De eerste omdat geen enkel exemplaar buiten zijn normale habitat waargenomen is, de laatste omdat ik er nu van overtuigd ben, dat deze soort hier inmiddels vaste voet gekregen heeft. Ze komen daarom in het verslag over interessante waarnemingen in 1981 van inheemse soorten.

SUMMARY

In the report on migrating Lepidoptera in the Netherlands in 1981 the following particulars are mentioned:

1. *Pieris rapae*. On 11 July a large number of dead specimens was washed ashore on the Friesian island of Vlieland, a strong indication that migration had taken place.

2. *Colias hyale*. One in July and three in August, the fifth bad year in succession.

3. *Colias croceus*. Only two specimens, the eighth bad year.

4. *Vanessa atalanta*. One at the end of March, two on 9 April. From the end of May regularly, but in small numbers. Better in August, but most numerous in September. A strong migration of more than 700 specimens was observed on the 28th of that month in the south, in the prov. of Noord-Brabant, all flying separately in southern direction. The total number for 1981 was 6900, a very good figure.

5. *Cynthia cardui*. Three in May, very small numbers in June and July, better in August and September, last specimens already on 5 October. Total number 498, although not to be compared with 1980, reasonably good for the species.

6. *Acherontia atropos*. Only three specimens, all in September.

7. *Agrius convolvuli*. The same small number as with *atropos*, two in August, one in September.

8. *Macroglossum stellatarum*. Only two specimens, one in June, the other in August. This corresponds very well with the low number observed in the British Isles (cf Bretherton & Chalmers-Hunt, 1982: 84).

9. *Lithosia quadra*. After an absence of eight years one in the south of Dutch Limburg on 3 July.

10. *Agrotis ipsilon*. One about mid March and a few in April, corresponding with the waves of immigrants observed in the British Isles. Only in very small numbers in the four following months, but on practically all days in October, though all daily totals less than 10. Total number only 165.

11. *Peridroma saucia*. Seven specimens between 28 August and 1 November. At any rate more than in the four preceding years.

12. *Mythimna vitellina*. One on 29 September.

13. *Spodoptera exigua*. On the same day as the preceding species one in the south of Dutch Limburg, the first after 1970.

14. *Catocala fraxini*. One on 5 October in the prov. of Zeeland.

15. *Autographa gamma*. The first as late as 7 May. From that date continually present till the first days of November, but almost always in small numbers with a few exceptions in August. Only in the course of September a definite rise in the numbers could be registered and the top was reached on the 29th with more than 200 specimens, exceptionally late in the year. In October numbers rapidly diminished and the last *gamma* was seen on November 14. Total number 3800, extremely low, and not even half that of *V. atalanta*, which had never occurred before.

16. *Autographa bractea*. Two specimens on 15 July in the south of Dutch Limburg.

17. *Rhodometra sacraria*. Five specimens from 9 till 16 September, corresponding with the first British wave. A total of five is very good for the Netherlands.

18. *Udea ferrugalis*. Only two specimens on 8 July in Friesland.

19. *Nomophila noctuella*. Only three specimens. One on 3 August, two in September.

20. *Plutella xylostella*. Observed from 7 May till 28 October, practically always in small numbers, but with clear waves of immigrants at the end of May and the beginning of June, mid July and the second week of August. Total number 625, a striking difference with 1980.

LITERATUUR

Bretherton, R. F. & J. M. Chalmers-Hunt, 1982. The Immigration of Lepidoptera to the British Isles in 1981, including that of the Monarch Butterfly: *Danaus plexippus* L. — *Entomologist's Rec. J. Var.* 94: 81-87, 103-111.

Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.

AANVULLINGEN OP DE LIJST VAN ZWEEFVLIEGEN VAN HET HEILOOËR BOS (DIPTERA: SYRPHIDAE). Van het Heilooër bos is een lijst van 84 zweefvliegsoorten gepubliceerd (Van der Goot, *Ent. Ber., Amst.* 27: 135-137, 1967). Hieraan kan ik nu toevoegen *Xanthandrus comtus* (Harris) (1 ex.), *Dasysyrphus friuliensis* (Van der Goot) (1 ex.), *Epistrophe grossulariae* (Meigen) (1 ex.), *Melangyna triangulifera* (Zetterstedt) (4 ex.), *M. umbellatarum* (J. C. Fabricius) (1 ex.) en *Eumerus tuberculatus* Rondani (2 ex.). Tevens vermeldde N. A. J. Visser (*Ent. Ber., Amst.* 19: 228, 1959) *Xylota sylvarum* (Linnaeus) (2 ex.) en *Xylota tarda* Meigen (1 ex.). Met deze aanwinsten is de Syrphidenlijst van het Heilooër bos aangegroeid tot 92 soorten. Daarmee is dit slechts 70 ha grote bos de belangrijkste zweefvliegvindplaats van Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal. In dat gebied zijn in totaal 128 zweefvliegsoorten waargenomen. Het gebied als geheel is nogal soortenarm als we in aanmerking nemen dat in Nederland in totaal 287 zweefvliegsoorten zijn vastgesteld.

V. S. van der Goot, N. Anslinstraat 42, 1068 WN Amsterdam.